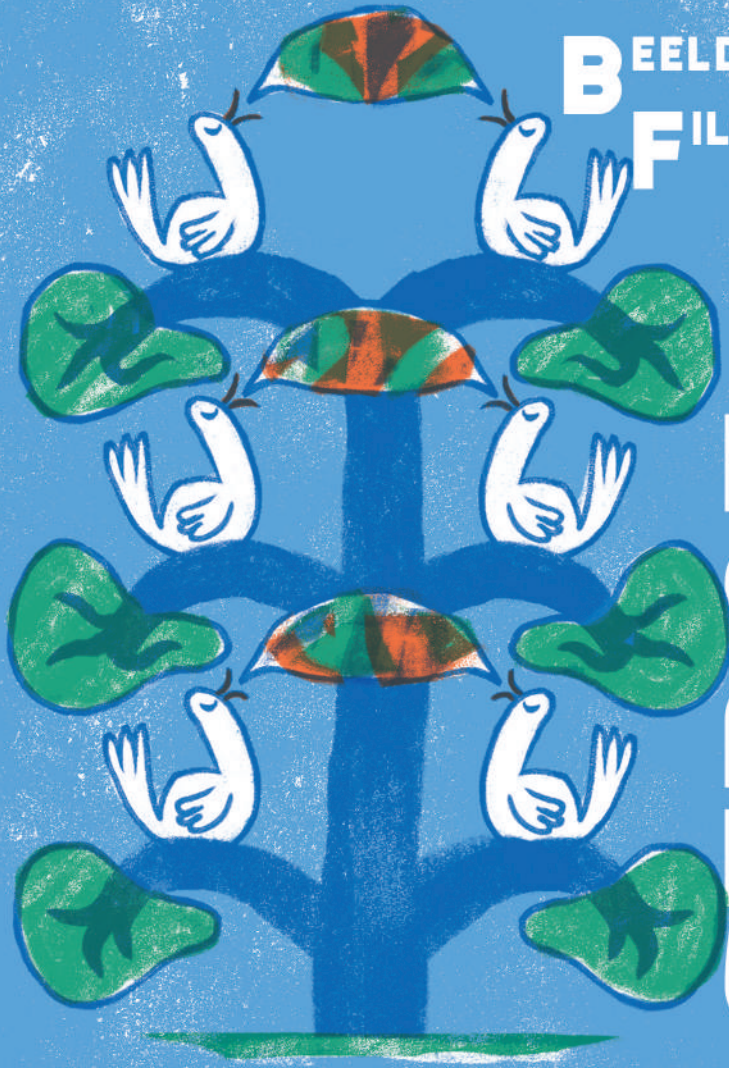

BEELDEND
FILOSOFEREN

SERIE

Koninklijke Academie voor
Schone Kunsten Antwerpen

AP HOGESCHOOL
ANTWERPEN

EDUCATIEVE
MASTER
BEELDENDE
KUNSTEN

SERRE

WIE ZIJN WIJ?

Welkom, wij zijn Lucas Suykens, Robert Soroko, Yasmine Akondo, Jelle Kindt en Silke Debandt samen vormen wij Collectief Serre. Met ons collectief ontwierpen wij een tool voor leerkrachten binnen het deeltijds kunstonderwijs om met hun leerlingen beeldend te filosoferen.

INHOUDSTAFEL

1	Wat is beeldend filosoferen?
2	Hoe werkt de tool?
2	Beeldend filosoferen in de klas: tips en tricks
4	Proces van het project
5	Voorbeeldkaart
6	Spread handleiding (2P)
8	Ontmoetingen
13	Ervaring uit het werkveld
16	Conclusie
17	Colofon

WAT IS BEELDEND FILOSOFEREN?

Filosoferen is een manier van onderzoeken en (samen) vrijdenken. Wij proberen dit via de kunstpraktijk te doen. De manier waarop dit gebeurt is voor de collega-leraars volledig vrij. Onze tool biedt hiervoor enkele handvaten, inspiratiekaarten met ondermeer filosofische vragen en opdrachtsuggesties waarmee in de verschillende ateliers aan de slag gegaan kan worden.

Het doel van onze kunsteducatieve tool is om meer verbondenheid en open communicatie op academies te brengen, zo leer je elkaar op een nieuwe, persoonlijke manier kennen. De tool is atelier-overschrijdend, zodat leerkrachten onderling hun praktijk en ervaringen kunnen delen. Het is inzetbaar in elke graad en atelier. Het conceptueel denken wordt gestimuleerd door in de diepte naar verschillende thema's te kijken. Zowel in het creëren van beelden alsook in het ontleden ervan.

HOE WERKT DE TOOL?

De inspiratiekaarten zijn opgedeeld in drie thema's, die verbonden zijn aan een kleur. De blauwe kaarten gaan over het thema "voelen", de oranje kaarten over het thema "huid", de groene kaarten gaan over het thema tijd. Per thema zijn er drie kaarten. De thema's worden opgedeeld in drie niveaus uit de filosofie:

voorwerp, individu en wereld.

Aan de hand van de gekozen kaart kan een workshop in beeldend filosoferen ontstaan. Het is een introductie voor een les, of wordt de basis voor een beeldend project. De toepassing van de kaarten ligt volledig in de handen van de leerkracht.

De kaart biedt ondersteuning en is een inspiratiebron voor het maken van een beeldend-filosofische sessie, die je zelf kan invullen vanuit de eigen praktijk of vanuit het atelier.

BEELDEND FILOSOFEREN IN DE KLAS: TIPS EN TRICKS

Als leraar begeleid je de sessie, zonder te veel te sturen. Je bakent grenzen af door middel van afspraken, die vooraf zijn opgesteld en je probeert te bemiddelen in plaats van te onderbreken.

Hier zijn enkele voorbeelden van afspraken die jou en je klasgroep kunnen helpen tijdens een sessie voor beeldend filosoferen:

- **Respecteer elkaars creatieve expressie:** Naast het respecteren van elkaars ideeën, is het belangrijk om ook respect te tonen voor elkaars beeldende expressie en kunstwerken.
- **Luister actief naar de interpretaties van anderen:** Het is belangrijk om actief te luisteren naar hoe anderen de vragen en kunstwerken interpreteren en hieraan betekenis geven.
- **Bouw voort op elkaars beeldend werk:** Moedig deelnemers aan om voort te bouwen op elkaars interpretaties van kunstwerken en om verschillende perspectieven te verkennen.
- **Stel vragen over het kunstwerk:** Naast het stellen van vragen over filosofische concepten, moedig je leerlingen ook aan om vragen te stellen over het kunstwerk zelf om dieper in te gaan op de betekenis ervan.
- **Blijf ruimdenkend:** Net zoals bij filosofische gesprekken, is het belangrijk om open te staan voor verschillende kunstwerken, zelfs als ze verschillen van je eigen ideeën en gedachten.
- **Focus op de kunstwerken:** Houd het gesprek gericht op de kunstwerken die tijdens de sessie gemaakt worden en vermijd zijsporen die kunnen afleiden van de artistieke antwoorden.
- **Gebruik artistieke elementen als argumenten:** Moedig leerlingen aan om artistieke elementen zoals kleur, compositie en techniek te gebruiken om hun argumentatie bij kunstwerken te ondersteunen.

PROCES VAN HET PROJECT

Het beginpunt is vanuit onze eigen praktijk begonnen en daaruit zijn we met elkaar in gesprek gegaan. We startten met een brainstorm over serres, ecologie en filosoferen. Het uitgangspunt en de bindende factor was de boom. We begonnen deze te ontmantelen en koppelden er kenmerken en thema's aan. Wortels, bladeren, schors, takken, vruchten, elk van deze delen werd een startpunt voor een filosofische vraag. Deze filosofische vragen vormden het vertrekpunt voor onze tool. Initieel in de vorm van een toolbox, een materialendoos met verschillende delen die makkelijk transporteerbaar zou zijn. We bedachten een systeem waarbij het filosofische gesprek leidde tot een artistieke opdracht die in de doos zat. We verfijnden ons concept zodat die meer open is voor externe input. Het uiteindelijke resultaat is een set inspiratiekaarten inclusief een handleiding om met beeldend filosoferen aan de slag te gaan. Het zijn kaarten die een gesprek kunnen initiëren en tevens een inspiratiebron kunnen zijn voor beeldende opdrachten, met een handleiding die in de diepte extra vragen, opdrachten en kunstenaars meegeeft.

We gingen in gesprek met verschillende collega's en mensen uit het werkveld. Tijdens de AP(er)O- avonden, de onderzoeksavonden van de Educatieve Master Beeldende kunsten, zette we vooral in op de inhoud van de kaarten door drie verschillende testcases te organiseren, respectievelijk rond lay-out, een veilige ruimte creëren en de toepasbaarheid van onze opdrachten. De feedback, tips en tricks hebben we verzameld en verwerkt in de kaarten.

We voerden casestudies en een bevraging uit, waarvan je enkele resultaten kan terugvinden in dit magazine.

In de toekomst wensen we deze inspiratiekaarten uit te breiden.

Als moderator is het jouw taak om het gesprek op gang te houden. Op basis van de manier waarop leerlingen antwoorden, vraag je door.

Waarom denk je dat?

Hoe kan je dat onderzoeken?

Ben je daar zeker van?

Heb je daar een reden voor?

Kun je dat bewijzen?

Wat zou dat tot gevolg hebben?

Kan je een voorbeeld geven?

Hebben we alle mogelijkheden onderzocht?

Heb je nog vragen?

Op de kaarten en in de infofiches staan verschillende bijvragen geformuleerd. Hieronder zie je een voorbeeld van een inspiratiekaart en op de volgende pagina de bijhorende infofiche.

HEEFT EEN BOOM EEN GEHEUGEN?

KAN EEN BOOM HEIMWEE HEBBEN?
WAT ZOU EEN BOOM ZICH ALLEMAAL HERINNEREN?
ZIT ER GEHEUGEN IN ONS DNA?

Opdracht
Maak een tekening van de verschillende jaarringen. Teken en schrijf bij elke jaarring een gebeurtenis uit jouw leven.

Hoe begin je?
Begin bij je geboorte, dit vormt de kern van je cirkel.

SERRE

Detailed description: This is a white card with a green background. At the top, it asks 'HEEFT EEN BOOM EEN GEHEUGEN?'. Below this are three questions: 'KAN EEN BOOM HEIMWEE HEBBEN?', 'WAT ZOU EEN BOOM ZICH ALLEMAAL HERINNEREN?', and 'ZIT ER GEHEUGEN IN ONS DNA?'. The 'Opdracht' section asks to draw tree rings and write events from one's life. The 'Hoe begin je?' section suggests starting at birth. At the bottom, there is a simple line drawing of a tree whose trunk is a human face with closed eyes. The word 'SERRE' is printed at the very bottom.

HEEFT EEN BOOM EEN GEHEUGEN?

Detailed description: This is a green card with a white line drawing of a tree. The tree's trunk is a human face with closed eyes. The word 'SERRE' is printed at the bottom.

THEMA: TIJD

Extra vragen - Kan je teruggaan in de tijd?

Heeft een boom een geheugen?

Hoe is groei met ons leven verbonden?

Hoeveel gigabyte kan een boom opslaan?

Wat zou een boom zich allemaal herinneren?

Extra vragen - Kan je teruggaan in de tijd?

Duurt een uur voor jou altijd even lang?

In hoeverre zijn herinneringen aan het verleden betrouwbaar en objectief?

Kan een foto een herinnering worden? Is de foto zelf de herinnering of wat er in de foto gebeurd?

Zou een tijdmachine goed zijn voor de mensheid?

Is tijd oneindig?

Extra vragen - Bestaat tijd zonder de mens?

Hebben dieren een besef van tijd?

Zou je de toekomst willen voorspellen? Hoe en waarom?

Zou tijd bestaan als er geen verandering of beweging was?

Hoe zou een wereld er kunnen uitzien zonder tijd?

Bestaan er parallele universums?

Hoe zou je leven eruit kunnen zien in een parallel universum?

Inspiratiebronnen

Bill Viola | Christian Boltanski | Doris Salcedo | Eiko & Koma,
Giuseppe Penone | John Cage | Katie Paterson | Kerry James
Marshall | Wayne Wang

BEKNOPTE VOORBEELDOPDRACHT:

Jaarringen

20 minuten

Doel van de opdracht

Tekenen, schrijven

De leerlingen kunnen tijd in kaart brengen aan de hand van jaarringen.

1. Verbeelden

Toon de boomstam en bespreek de symboliek ervan als een representatie van tijd en groei.

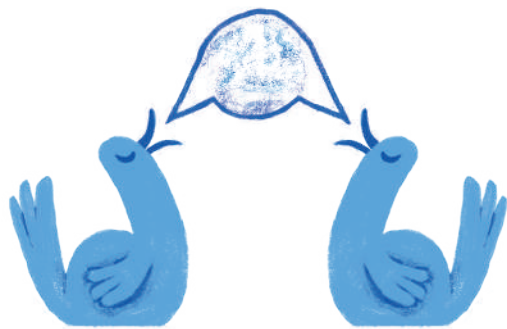
2. Tekenen

- Geef elke deelnemer een groot vel papier en laat ze een boom tekenen met de verschillende jaarringen.
- Noteer elke gebeurtenis op een beeldende manier, of met tekst.
- Noteer je gevoel erbij.
- Elke jaarring vertegenwoordigt een levensfase (bijv. geboorte, kleutertijd, schooltijd, nu, toekomst).
- Moedig de deelnemers aan om symbolen, tekeningen, of woorden toe te voegen die hun ervaringen in elke fase weergeven.

3. Teruggaan in de tijd

- Vraag de deelnemers om zich voor te stellen dat ze met hun boomstam door de tijd kunnen reizen.
- Laat ze één specifieke jaarring kiezen en zich voorstellen dat ze teruggaan naar dat moment in hun leven. Wat zien ze? Hoe voelen ze zich?

Laat ze één specifieke jaarring kiezen en zich voorstellen dat ze teruggaan naar dat moment in hun leven. Wat zien ze? Hoe voelen ze zich?

ONTMOETINGEN

GIDEON HAKKER

Gideon Hakker is theatermaker en freelance filosofisch gesprekleider met kinderen. Hij geeft workshops filosoferen in scholen maar ook in musea of op events. Hij vertrekt altijd in het moment zelf vanuit een spontaniteit. Naar aanleiding van zijn achtergrond en traject knoopten we een gesprek aan met Gideon.

Samenvatting van het gesprek:

Hij gaat waar hij wordt uitgenodigd en reist doorheen Vlaanderen. Meestal vindt hij zijn locaties door mond aan mondreclame. Sommige projecten zijn eenmalig, anderen zijn groter en nemen meer tijd in beslag. Een spontane begeleider hoeft vooraf niet noodzakelijk te weten waarover hij gaat spreken. Een gesprek is snel gestart aan de hand van kleine thematieken die spontaan opkomen tijdens een introductie.

Het moeilijkste aan filosoferen, en waar de meeste spelen of tools op mislopen, is het doorvragen. Het gesprek op gang houden is het meest cruciale bij het filosoferen.

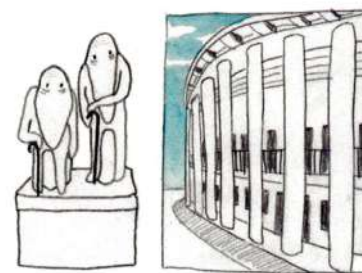
Jouw rol als moderator is dus van groot belang. Hoe vraag je door? Luister je aandachtig? Let op hoe je vragen formuleert, open vragen zijn het meest interessant.

JELLE DE SCHRIJVER

Jelle De Schrijver geeft boeiende tips over filosoferen bij Hedendaagse kunst in het M HKA tijdens een workshop. Hoe prikkel je een groep door naar kunstwerken te kijken? Je kan volgens Jelle kunstwerken bijvoorbeeld ordenen van mooi naar lelijk, om daarna een filosofisch gesprek te starten met de vraag: Wanneer is iets mooi? Wat is mooi? Kan mooi ook lelijk zijn? Je kan ook het gesprek starten door aan de groep te vragen of er een vraag aanwezig is: 'Welke grote vragen zitten er in je hoofd, die boeiend zijn om samen een antwoord op te vinden en waar Google geen antwoord op heeft?' Jelle spreekt hier over 'grote' vragen i.p.v. 'filosofische' vragen. Alle vragen die in de groep aan bod komen worden op een blad verzameld, samen wordt er een selectie gemaakt. Waarom dacht je aan die vraag, denkt iemand hier nog aan? Waarom?

Vind jij dat ook een interessante vraag?

Tijdens het filosoferen is het belangrijk om naar de vraag terug te grijpen en deze opnieuw te blijven stellen met een bijvraag om het gesprek open te houden 'wat denk jij?'. De bemiddelaar neemt een socratische houding aan: neutraal en neemt geen positie/standpunt in, je weet het 'juiste' antwoord niet en je beoordeelt niet. Je kan deze vraag stellen 'ja, ik weet het niet, wat denk jij?'.

IS EEN KUNSTWERK EEUWIG?

Tijdens het filosoferen wordt er met meerdere brillen naar één vraag gekeken, het is belangrijk om ideeën uit te wisselen, zo kunnen visies verbreed worden. De denkbeweging die gemaakt wordt primeert.

Bij het afronden sta je stil bij het gesprek: wat heb je ervaren, wat is er in je hoofd gebeurd, wat is er blijven hangen?

ILSE DAEMS

In dit interview spreken we met Ilse Daems (www.denkpiste.be), een kinderfilosoof bij De Studio in Antwerpen. Met een carrière die een onverwachte wending nam op haar 55ste, heeft Ilse haar passie gevonden in het filosoferen met kinderen. Ze heeft zich gespecialiseerd in het werken met de jongste denkers onder ons: kleuters. Ilse deelt haar ervaringen en inzichten over het belang van spel en samenwerking in filosofische sessies, en hoe ze via 'spelend' filosoferen kinderen leert onderzoeken, verkennen en argumenteren. Haar unieke benadering inspireert niet alleen kinderen, maar ook volwassenen om op een vrije en creatieve manier na te denken.

Waar komt jouw interesse voor filosofie vandaan en hoe is dat uitgegroeid tot wat je nu doet?

"Ik heb heel lang voor de vorige burgemeester gewerkt, op mijn 55ste was ik ineens mijn job kwijt en ben ik op zoek gegaan naar een ander professioneel doel. Zo ben ik via via bij de opleiding filosoferen met kinderen aan de Internationale School Voor Wijsbegeerte beland.

Na de opleiding startte een langdurige samenwerking met 'De Pientere Piste', een lagere school in Deurne. Ze willen de kinderen niet enkel kennis meegeven maar ook de vaardigheid van het denken, onderzoeken en argumenteren wat vaak niet op school aangeleerd wordt. Daar heb ik ook de kleuters leren kennen, dit is nu mijn favoriete doelgroep om mee te filosoferen. Kleuters hun denken is ongeremd en vrij. Hierin ben ik mij meer gaan specialiseren.

Daarnaast geef ik workshops aan studenten van de lerarenopleiding kleuter- en lager onderwijs, aan mensen die filosoferen met kinderen willen leren of professionaliseren."

Hoe blijf je jezelf ontwikkelen binnen het veld van filosofie en educatie? Hoe heb je onderzoek gedaan?

"Ik ben voortdurend op zoek naar nieuwe invalshoeken, zo was de startvraag voor mijn eigen eindwerk ook of je beeldend kan gaan filosoferen. Het beeldende aspect is voor veel mensen nog steeds een grote drempel. Daarom ben ik ervan overtuigd dat spel de beste invalshoek is om te filosoferen. Tijdens mijn onderzoek heb ik wel vaak samengewerkt met kunstenaars om een nieuwe 'community of inquiry' (onderzoeksgemeenschap) op te richten rond het onderwerp. Spelen is belangrijk omdat je eerder tot filosoferen kan komen dan met praten.

Hoe ouder de kinderen worden, hoe meer ze bezig zijn met wat het juiste antwoord is en wat de juiste vraag is. Daarom werkte ik in het begin niet met vragen die ik hen stelde. Maar met hun eigen vragen, die in hen opborrelen. Bij de kleuters gaan we bijvoorbeeld niet in de kring zitten, maar dan kom ik in de klas meedoen, en dan grijp ik de gelegenheid aan om te filosoferen in de klas."

Wat zijn voor jou de belangrijkste elementen van een filosofische sessie? Kan je een kort verloop schetsen van zo'n sessie? (Hoe start je een sessie op en hoe sluit je die af?)

"Vooraf bereid ik mij in mijn hoofd voor om te denken over welke kanten het zou kunnen uitgaan, maar dit zet ik nooit vast in een schema of op papier. Omdat ik anders niet soepel genoeg ben om dan mee in hun denkbeweging te gaan. Als ik een vraag van een kind krijg, dan denk ik daarover na, hoe kan je die vraag zien? Zo kreeg ik ooit van een kleuter de vraag "Waar gaat het licht naartoe als we het uit doen?" Je kan die vraag natuurlijk beantwoorden vanuit de fysica. Of je kan gaan nadenken welke pistes daarin zitten. Weg zijn, wat betekent dat voor een kleuter? Wat bedoelen ze met die vraag? Ik vertrek vaak uit het doen, en daaruit komt een filosofische sessie.

Een sessie hoeft niet te eindigen met een voldaan gevoel of conclusie. Ik vind het eigen aan filosoferen dat er geen antwoord moet zijn, en dat je dat onderzoek kan doen. Wat ik ook belangrijk vind bij groepen waar ik meerdere sessies mee doe is dat ze dat opbouwen, leren onderzoeken, leren verkennen en leren argumenteren. Wat ik meestal doe om af te ronden is vragen wie het laatste woord wil. Het hoeft niet af te zijn. Ik vind het belangrijker dat ze het graag doen en daarin zit dan een voldaan gevoel."

Welke methoden gebruik je om discussie te stimuleren en deelnemers te betrekken?

"Uit mijn ervaring leer ik dat er geen wezenlijk verschil is tussen een kleuter en een volwassene, ik pas wel mijn opdrachten aan bijvoorbeeld volwassenen die heel erg in hun hoofd leven. Die zal ik nooit een wit blad geven, omdat zij blokkeren. Daarom geef ik hun kleine, afgelijnde opdrachten om los te komen uit hun hoofd. Zo koppel ik graag beeld aan taal, dan is er steeds iets vertrouwd. Ik heb zo een reeks tussenopdrachtjes, omdat mensen die blokkeren ook niet meer echt denken en het akelig vinden en dus niet geneigd zijn om mee te gaan en zich open te stellen. Ik breng ook materiaal mee om hen op ideeën te brengen (beeldmateriaal en houvasten). Ook kinderen moet je zo meenemen, daarom zijn opdrachten ook zeer belangrijk als starters voor een filosofische sessie. Zo'n eenvoudige doe-opdrachten geven veiligheid aan de leerkracht, maar ook zeker aan de groep deelnemers. Mijn regel is dat een goede vraag niet meer dan 7 of 10 woorden lang is en dat er nooit een "of" in zit omdat je het gesprek anders in een meningengesprek stuurt. Het stellingenspel gaat ook eerder over het argumenteren dan over het filosoferen. Ik gebruik dit dus eerder als een tussenopdracht om te leren argumenteren en om zo een groep vooruit te helpen. Dan kom je vaak bij meningen, zonder argumenten."

Wat zijn de meest voorkomende uitdagingen bij het leiden van een filosofische sessie en hoe ga je hiermee om?

"Soms komt een gesprek moeilijk op gang, en is het lastig en moeilijk om een groep 'verder te brengen' tijdens een sessie. In het vierde leerjaar waren we eens bezig rond Descartes en de vraag of er een verbinding is tussen lichaam en geest. Dat was een enorm moeilijk gesprek, wat ik niet goed kreeg omdat de meningen zeer uiteenlopend waren en er eigenlijk alleen maar gezagsargumenten werden gegeven. Tot ik de vraag stelde of er iets bestond wat je fysiek kan zien meer wat veroorzaakt wordt in je hoofd, zo kwamen we bij tranen terecht. De klas was ook al een tijd bezig met microscopen in een natuurkunde project en zo hebben wij de tranen van de leerlingen verzameld en microscopisch onderzocht. Dit waren de resultaten: de leerlingen die tranen hadden van verdriet, hadden tranen die leken op overstromde landschappen.

De tranen van de leerlingen die ze hadden gekregen van het lachen, leken eerder op abstracte moderne kunst en dan zijn er de leerlingen die tranen hadden van het snijden van uien, hun tranen leken op sneeuwkrystallen. Dit is iets wat ikzelf ook niet vooraf wist. Maar dit zorgde voor meer engagement en een grotere betrokkenheid in het gesprek. Dit was voor mij een van de meest interessante sessies, al was hij minder gestart. Hier heb ik ook geleerd om los te laten en te blijven openstaan voor nieuwe invalshoeken."

Wij zijn bezig met een project rond beeldend filosoferen. Welke meerwaarde kan het (beeldend) filosoferen volgens u hebben in ons onderwijs?

“Via Filosofische gesprekken kom je soms dicht bij de interne wereld van je leerlingen, zeker op emotioneel vlak kan je in zo'n gesprekken makkelijker opmerken hoe iemand zich voelt, want dit durven leerlingen vaak niet open te delen. Dat is een tweede regel die ik stel, grote thema's mag je niet uit de weg gaan, zelfs met zeer jonge kinderen kan je het bijvoorbeeld over de dood hebben, al is het belangrijk om via een soort "zijpoortje" via "missen", dat gesprek op te gaan bouwen. Want die veiligheid is toch zeer belangrijk om stappen te zetten. Nog een regel die ik voor mijzelf hanteer is dat ik mij niet met de inhoud moei of mijn eigen mening erin verwerk. Ik ben dan wel zeer aanwezig als het gaat over het 'verkeer' regelen, maar dat zijn dingen die je leert door het oefenen.

Bij filosoferen is er meer ruimte voor eigenheid dan in ons onderwijssysteem, waar iedereen op gelijkaardige manieren naar eenzelfde doel moet gaan.”

Heeft u nog tips?

“Als we vertrekken vanuit de kaarten, is het jouw opdracht om niet krampachtig vast te houden aan de opdracht of aan de vraag op de kaart, maar dit te durven loslaten. In het begin is dit moeilijk, want je voelt je wat onzeker. De vragen die jullie hebben zijn zeker interessant, maar ik zou als algemene instructie toch zeker meegeven om te letten op de vragen die opborrelen door de opdracht, want die zullen belangrijker zijn dan de bijvragen. Die zijn eerder een soort handvaten.”

ERVARINGEN UIT HET WERKVELD

Lore Van Roelen, Beeldatelier 2de graad

Ik leg de verschillende filosofische kaarten open op de tafel waarrond de leerlingen samen komen. De leerlingen lezen de verschillende vragen en samen beslissen we over welke vraag 'we ons willen verdiepen'. De leerlingen kiezen de vraag 'Kan je teruggaan in de tijd'?

Jonathan: 'Als je een appel eet en je legt die neer, maar je ruimt die niet op, als je die dan later terugvindt, ga je terug naar die herinnering, zo komt er iets uit de tijd.'

Nathan: 'We moeten de tijd leren begrijpen zodat we deze kunnen gebruiken. De tijd loopt vooruit. Mentaal kan je terug in de tijd, maar fysiek niet. Ik denk aan de relativiteitstheorie, je kan tijd rekken en samen vouwen, maar niet terug draaien.'

Nora: 'Vanuit een herinnering, je zou exact hetzelfde kunnen herhalen in het 'nu', maar dan ben je eigenlijk ook terug in de tijd.'

Emma: 'We gaan steeds terug in de tijd in onze gedachten, één seconde geleden is al het verleden, als je een verhaal verteld over gisteren ga je in de tijd terug.'

Maya: 'Ik denk meteen aan het dagboek van Anne Frank, als je een dagboek leest dan ga je terug in de tijd, maar met dit verhaal nog extra.'

Emma: 'We nemen verhalen mee uit het verleden, zoals het monster van Lochness, daar spreekt men nog steeds over, zo gaan we terug in de tijd.'

Chloé: 'Als ik naar een museum ga, dan zie ik oude schilderijen of foto's, die laten de wereld van vroeger zien.'

Khea: 'Het universum dat is zo complex, het hangt ervan af hoe je ernaar kijkt.'

Dinoukshika: 'In mijn fantasie kan je terug in de tijd gaan door een tijdsmachine of een portaal, van hier naar daar.'

Nathan: 'Is dit een vraag waar ik realistisch of vanuit mijn fantasie op antwoord? Vanuit de wetenschap kan dit niet meer vanuit mijn hoofd en uit ervaringen in mijn fantasie kan dit wel.'

Emilie: 'Er zijn verschillende elementen uit het verleden, fossielen, monumenten en bijbels die ons terug in de tijd brengen. Vormen die over het leven vertellen.'

Na dit gesprek vraag ik aan de leerlingen om vanuit deze brainstorm een reactie op deze vraag te formuleren vanuit beeld. Hoe kan je deze ideeën en vragen nu omzetten in een beeld? De leerlingen zijn vrij in materiaal en techniek en gaan opzoek naar wat voor hen de beste vorm is.

Tijdens het werkmoment ga ik bij elke groep langs (de leerlingen zitten in groepen van 4). De filosofische vraag activeert de leerlingen ook na de brainstorm, in de groepen blijven zij in gesprek over deze vraag.

Silke, Beeldatelier 1ste graad

Woensdag, 20 leerlingen

Dit was de eerste sessie rond 'voelen' die ik deed. Daar ben ik vertrokken met een kringgesprek over 'wat is voelen?' en 'hoe voelen wij?'

Tot slot nodig ik de leerlingen terug uit om samen te komen rond de tafel en bevraag wat ze ervan vonden om de les te starten met een vraag en niet met een opdracht. De leerlingen zijn positief en vinden het fijn om ruimer te denken. Khea zegt opnieuw dat ze de vraag heel complex vindt en dat ze heel veel ideeën krijgt, maar dat ze die niet eenvoudig kan verwoorden. Het aspect beeld laat toe dat ze haar ideeën wel op papier kan neerzetten.

Tijdens het kringgesprek voelden we materialen die in de kring lagen, waarna we vrij snel aan de opdracht 'maak een nieuwe huid' gestart zijn. De leerlingen gaven tijdens het gesprek namelijk snel aan dat ze iets wilden doen. Ik voelde dat deze opdracht zeer snel was opgestart, zowel voor hen als voor mij. Het was een zeer intensieve ervaring om tijdens het werken het filosofische gesprek

op gang te proberen houden, maar de resultaten waren zeer verrassend.

Zaterdag, 15-24 leerlingen

Op zaterdag heb ik dit nogmaals geprobeerd met twee groepen uit de eerste graad, mits enkele aanpassingen. Omdat de leerlingen aangaven dat ze graag wat meer wilden doen, en ikzelf ook een extra handvat zocht heb ik tijdens het inleidende gesprek verschillende "experimenten" met hen gedaan. Zo was er bij de vraag "hoe voelen wij?" wat discussie over met welk lichaamsdeel je kan voelen, dus hebben we in groepjes op elkaars rug getekend, waarbij de 'voelers' de tekening die op hun rug werd gemaakt, moesten tekenen op een blad.

Hierna hadden we het bij de eerste groep (24 lln) over temperatuur voelen en of dit verschillend kan zijn voor iedereen, dus hebben we de leerlingen van de klas 'op volgorde' gezet van warm naar koud, aan de hand van het voelen van elkaars temperatuur bij het geven van een hand. Pas daarna kwamen de verschillende texturen en materialen aan bod die we hadden verzameld en deden we een kort frottage- experiment om te weten te komen of een blad papier dezelfde structuren kan voelen als wijzelf.

Hierna maakten wij een nieuwe huid, die ervoor zorgde dat wij ook anders zouden gaan voelen.

Bij de tweede groep (15 lln) nam het gesprek al snel een andere wending, deze leerlingen houden over het algemeen van snelle, korte opdrachten en de combinatie van doen en praten was voor hen dus een zeer leuke ervaring om op een actieve

manier een inleiding te geven. Bij hen ging het gesprek eerder richting het emotionele voelen, waardoor we met de materialen eerder objecten hebben gemaakt die een bepaald gevoel opwekken, maar door de frottage-techniek werden de texturen al gauw ingezet als vertaalmiddel voor deze emoties.

Ervaring:

Vanuit het gesprek met Ilse Daems heb ik besloten om vanuit de opdrachten en het doen te beginnen, en minder uit de vragen van de kaarten. Voor mij voelde dit ook veiliger dan meteen een grote vraag zo een klasgroep in te gooien. Wat ik moeilijk vond is het niet sturen van de gesprekken. Dit heb ik tijdens de eerste sessie te veel gedaan, waardoor het zeer intensief werd. Zaterdag heb ik dit veel minder gedaan en ben ik er met een iets meer open blik in gestapt. Enkele tussenopdrachten had ik vooraf al bedacht, andere experimenten ontstonden in het moment. Deze experimenten hebben de stap naar de 'hoofdopdracht' aanzienlijk kleiner gemaakt, zowel voor mij als voor de leerlingen. Ik ben nog niet zo ver geraakt dat de experimenten uit de leerlingen zelf kwamen, maar hier is langs beide kanten wat oefening voor nodig. Ook het stellen van bijvragen was voor mij soms wat onwennig, omdat je toch vaak hervalt in het stellen van gesloten vragen. Merkte ik dat ik naarmate ik meer oefende, het beter lukte.

Wat wel opviel is, dat ik veel van mijn leerlingen op een nieuwe manier heb leren kennen, stille kinderen gingen plots wel voor de hele groep spreken en leerlingen durfden ook meer persoonlijke bedenkingen delen tijdens de sessies. Over het algemeen zijn de leerlingen in mijn ogen ook bewuster en conceptueler omgegaan met de materialen die wij hadden verzameld.

Conclusie werkveld

Wij hebben een bevraging rond onze kaarten doorgestuurd naar collega's en ook via sociale media verspreid. We hebben de bevraging opgesteld om feedback te verzamelen over ons afgewerkt product.

De meeste antwoorden kwamen van collega's die lesgeven aan de lagere en middelbare graad. Hieruit blijkt dat iedereen de kaarten wel eens wil uitproberen in de lessen. Ook collega's uit het regulier secundair onderwijs toonden interesse.

De bevraging stelden wij voor aan onze doelgroep, leerkrachten uit het DKO beeld. Ze zijn vooral enthousiast over de vragen en het concept, ongeveer de helft van hen geeft aan de voorbeeldopdrachten te willen uittesten.

Enkele redenen voor collega-leraars om de kaarten te gebruiken in de lessen zijn:

"Jouw leerlingen met elkaar in gesprek laten gaan over filosofische thema's en hun eigen werk."

"De kinderen aan het denken zetten. Ze vinden denken zeer lastig, zeker in hun vrije tijd."

"Jouw leerlingen op een andere manier leren kennen, Leerlingen leren om conceptueel te denken en reflecteren over hun werk en dat van anderen, Jouw leerlingen met elkaar in gesprek laten gaan over filosofische thema's en hun eigen werk., Met jouw collega's delen hoe jullie deze tool inzetten in jullie eigen praktijk en of eigen ateliers, zo van elkaar leren en kennis delen."

Ben je nieuwsgierig naar onze tool om zelf met Beeldend filosoferen te starten?

Scan de QR-code!

COLOFON

Promotoren: Lore Suls, Kristof Van Gestel

Collectief Serre: Yasmine Akondo, Jelle Kindt, Lucas Suykens, Silke Debandt, Robert Soroko

Betrokkenen: Ilse Daems, Lore Van Roelen, Gideon Hakker, Jelle De Schrijver,

Tekst: Robert Soroko, Yasmine Akondo, Silke Debandt, Githa Kockaerts

Lay-out: Jelle Kindt, Lucas Suykens

In samenwerking met Educatieve Master Beeldende Kunsten, Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen

2023-2024

WAT WAS ER EERST,
DE KIP OF HET EI?

SERRE

